

УДК 332:63

**СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Кірдан О.П., к.е.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті розглянуто сучасний стан аграрного сектору економіки України та здійснено порівняльний аналіз основних показників у відповідних комплексах інших країн. Проаналізовано структуру експорту продукції сільського господарства в світовому вимірі, досліджено основні показники світової торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією, окреслено місце сільського господарства у національній економіці. На основі наукового обґрунтування даних показників здійснено спробу характеристики основних тенденцій розвитку аграрного сектору економіки.

Ключові слова: *аграрний сектор, продовольча безпека, експорт сільськогосподарської продукції, сталий розвиток, конкурентне середовище, економічна політика.*

STATE AND TRENDS OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Kirdan O.P.

The author considers the current state of the agricultural sector of Ukraine and the comparative analysis of the major figures in the same complexes of other countries. The article is related to the structure of exports of agricultural products in world terms, the main indicators of world trade in agricultural and food products, the place of agriculture in the national economy. On the basis of these indicators the author try to characterize the main trends in the agricultural sector.

Keywords: *agriculture, food security, agricultural exports, sustainable, competitive environment, economic policy.*

Постановка проблеми. Виробництво продовольчої продукції було й залишається першою передумовою життя і розвитку будь-якої форми людського суспільства. Саме цим пояснюється особлива роль та соціальне значення агропромислового виробництва, адже в ньому поєднуються природні, кліматичні, економічні, соціальні, екологічні та інші чинники діяльності людини. Дана галузь економіки активно впливає на процеси міждержавного обміну та поглиблення світового й регіонального поділу праці й, відповідно, здатна суттєво забезпечити продовольчою продукцією як внутрішній, так і зовнішній ринок. Цими моментами пояснюється необхідність постійного дослідження та моніторингу стану і можливих варіантів подальшого становлення й розвитку аграрної галузі країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість науковців переймалася дослідженням стану та напрямків розвитку аграрного сектора економіки України. Серед численних наукових розробок необхідно виокремити праці таких учених, як О.М. Бородіна, В.П. Галушко, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, М.М. Ільчук, С.М. Кваша, І.А. Коновал, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, І.В. Прокопа, О.М. Шпичак [1; 2; 3; 5; 6; 7] та ін. Однак, чимало питань стосовно визначення тенденцій удосконалення механізму розвитку аграрного сектора залишаються недостатньо дослідженими. Водночас наукове обґрунтування даного кола проблем є надзвичайно важливим, оскільки впливає на прогноз економічного і соціального розвитку. У ньому мають міститися аналіз соціально-економічного розвитку країни за попередній період та характеристика головних проблем розвитку економіки та соціальної сфери; очікувані зміни зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної ситуації та їх вплив на економіку країни; прогноз кон'юнктури на внутрішніх та зовнішніх ринках стратегічно важливих видів товарів та послуг. З урахуванням цих чинників визначаються цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку в середньостроковому

періоді та пропозиції щодо напрямків державної політики у цей період, а також основні макроекономічні та інші необхідні показники і баланси економічного і соціального розвитку.

Мета статті полягає в дослідженні стану аграрного комплексу економіки України на основі детального розгляду окремих складових організації структури сучасного сільського господарства; виокремленні перспективних тенденцій розвитку аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор нашої держави з його базовою складовою – сільським господарством – є системоутворюючим у національній економіці, який формує фактори збереження суверенності держави – продовольчу й у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку держави. Український аграрний сектор зі значним потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є саме тією ланкою, яка на поточному етапі стає локомотивом розвитку всієї національної економіки, дає імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному розвитку держави. Ця теза підтверджується основними показниками сільського господарства України у загальносвітових обсягах.

Таблиця 1.

Сільське господарство України у світовому вимірі, 2011 р.

Сільське господарство України у загальносвітових обсягах		
№ п/п	Показники	%
1.	Частка ріллі у загальносвітових обсягах	2,4
2.	Виробництво:	
	зерна	1,6
	цукрових буряків	6,0
	соняшнику	22,2
	картоплі	5,8
	м'яса всіх видів	0,7
	молока	1,8
	яєць	1,4

Джерело: складено автором за [4]

Основу сільськогосподарського виробництва творять земельні ресурси. Землі, придатні для ведення сільського господарства, одержали назву сільськогосподарських угідь. Сільськогосподарські угіддя займають на земній кулі приблизно 1/3 суші, або 4,5 млрд. га. Угіддя складаються з ріллі (засів на пар, включаючи городи), перелогів, сінокосів, пасовищ, насаджень. У складі оброблюваних земель на ріллю у світі припадає близько 1,4 млрд. га на багаторічні насадження – до 0,4 млрд. га.

В Європі оброблювані землі мають найбільшу питому вагу, що пояснюється історично тривалим землеробським освоєнням даної території, щільністю населення та сприятливими природними умовами.

В Азії середній показник освоєності земель також досить високий: розорані максимально можливо рівнини сходу, півдня та південного сходу, у той час як пустельні райони південного заходу та центру освоєні тільки в окремих оазах. У Північній Америці, Росії, Білорусії, Україні, Казахстані показники розораності змінюються від 6% д у зоні лісів до 35-40% у зонах лісостепу та степу.

У Латинській Америці та Африці показники розораності земель майже однакові. У Південній Америці найнижчий показник припадає на найбільш зволожену частину материка – басейн річки Амазонки, а у Африці – на найпосушливішу частину, пустелю Сахару.

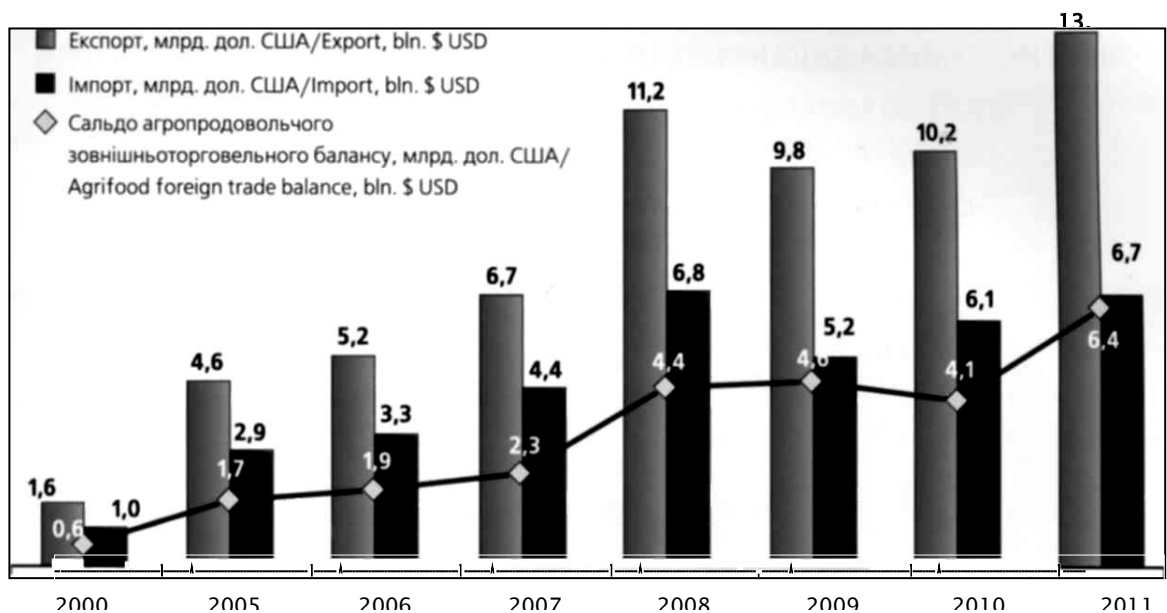
Територія Австралії слабо розорана, що пояснюється посушливістю клімату та незначною мережею внутрішніх вод. Але, з іншого боку, з тих же причин у Австралії найбільша питома вага кормових угідь: понад 50% її території (середньосвітовий показник – 22%).

В Азії кормові угіддя займають тільки 10% земель, а в Африці – 26%. Інші регіони займають проміжне положення. Слід сказати, що не всі регіони світу орієнтуються на кормову базу природних пасовищ. Так, у розвинених країнах тваринництво забезпечується кормами перш за все за рахунок продукції рільництва.

Традиційне сільське господарство ділять на дві галузі: рослинництво та тваринництво. Рослинництво вважається провідною галуззю, бо, окрім продуктів харчування та сировини для промисловості, воно виробляє корми для домашніх тварин. Мало залежить від рослинництва лише пасовищне та кочове тваринництво.

Зернові культури займають більшу частину посівних площ земної кулі. Найбільш поширені з зернових продовольчих культур пшениця та рис, а кормових – кукурудза, жито та овес.

Пшениця – найбільш розповсюджена та найважливіша продовольча культура, районована від південних областей Австралії та Південної Америки до північного Полярного кола, від рівнин та низин – до високогірних районів (3500 – 4000 м). Таке поширення пшениці дозволяє збирати врожай практично цілий рік: у січні – в Австралії, у липні – серпні у країнах Європи тощо.

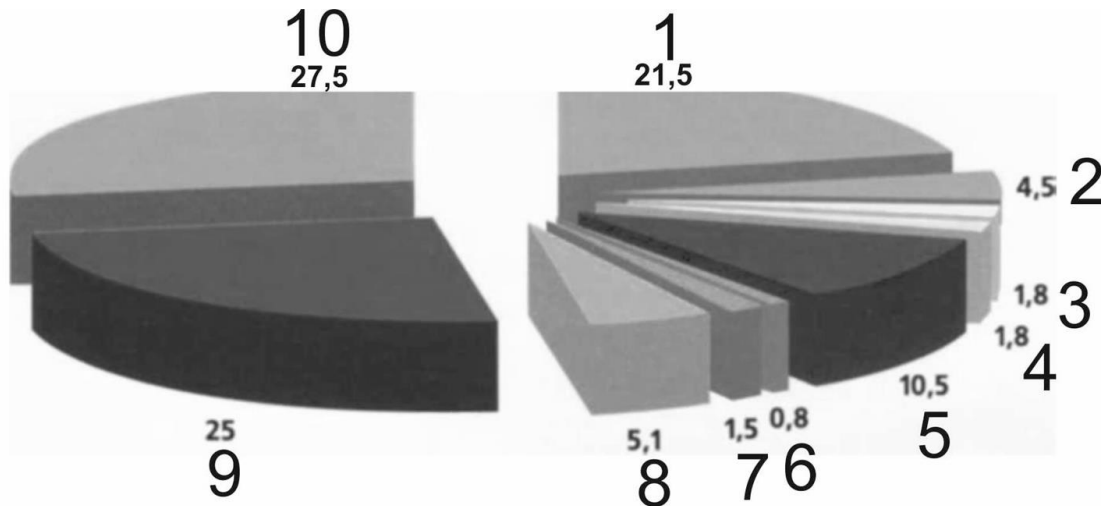

Джерело: складено автором за [4]

Рис. 1.1 Основні показники світової торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією

Аграрний сектор України забезпечує продовольством внутрішній ринок й разом з тим збільшує присутність на світових ринках. Вцілому

спостерігається тенденція з ростання зовнішньоторгівельного обігу сільськогосподарської продукції. Частка експорту в загальному обсязі зовнішньоторгівельного обігу України становить близько 19%. У структурі експорту переважає зерно, насіння соняшнику та продукція олійно-жирового комплексу.

1. Інша продукція
2. Молокопродукти
3. Тютюн та вироби з нього
4. Цукор, м'яса та кондитерські вироби
5. Насіння олійних культур
6. Шкіра з шкур ВРХ,овець, кіз та ін.
7. М'ясо та субпродукти
8. Шоколад та какао
9. Олія
10. Зернові злаки

Джерело: складено автором за [4]

Рис. 1.2. Структура експорту продукції аграрного сектора у 2011 році, %

Тенденції світового розвитку несприятливі для України. Темпи відновлення світового ВВП у 2011 році сповільнились до 3,7%, а у 2012 – до 3,1 %, що автоматично відображається на експортному потенціалі країни й відповідно зменшує обсяги виробництва галузей промисловості орієнтованих на експорт продукції.

По-перше, у зв'язку з погіршенням світового попиту проблеми у реальному секторі можуть ускладнюватися. Стрімкого підйому у світовій

економці нема, ситуація вкрай складна, а вітчизняна економіка орієнтована на зовнішні ринки.

Враховуючи всі внутрішні і зовнішні фактори, ВВП за перші три квартали 2013 року до відповідного періоду минулого року знизився на 1,2%. Падіння промислового виробництва за аналогічний період знизилась на 5%. Слід зауважити, що падіння промислового виробництва в Україні спостерігається протягом останніх 18 місяців. Окремо слід зазначити, хімічна промисловість знизилась на 18 %, металургія – на 6,3%, машинобудування на 13,9%, обсяги виробництва на 14,6%. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі склало близько 11,5 млрд. дол. [5].

На фоні цієї статистики ситуація в сільському господарстві країни виглядає більш оптимістично. Розрахунки показують, що його потенційні можливості зростання досить великі. Повне їх використання дало б змогу збільшити обсяги товарного виробництва майже удвічі.

Вже майже рік росте сільське господарство. У січні-липні 2013 року індекс обсягу виробництва порівняно з відповідним періодом 2012 року становив 114,8%, в тому числі на підприємствах – 123,1%, у господарства населення – 107 %.

За січень-липень індекс обсягу виробництва продукції рослинництва порівняно з відповідним періодом 2012 року становив 125,4%, у тому числі на підприємствах – 134,2% ,у господарствах населення – 114,5%.

Індекс обсягу виробництва продукції тваринництва за цей же час порівняно з відповідним періодом 20-12 року становив 105% ,у тому числі на аграрних підприємствах – 109,6%, в господарствах населення – 101,7%.

За розрахунками, на 1 серпня 2013 року проти початку серпня 2012 року чисельність поголів'я великої рогатої худоби збільшилася на 3%, свиней – на 4,6%, овець і кіз – на 5,3%, птиці – на 3,3%.

На початок серпня населення утримувало 71,2% загальної чисельності великої рогатої худоби, у тому числі корів – 77,8%, свиней – 53,6%, овець і кіз – 86,9, птиці всіх видів – 52,7%.

Діяльність АПК в цей період визначалася впливом стабільного попиту з боку громадян та переробних підприємств, забезпеченням фінансової підтримки сільгоспвиробників з боку банків, збільшенням обсягів дотацій і компенсацій за реалізовану тваринницьку продукцію переробним підприємствам.

В цілому, розвиток аграрного сектора може потужно вливати на економічну динаміку України, зважаючи на значні перспективи його капіталізації та прогнозовані довгострокові підвищувальні тренди на ринках аграрної продукції.

В умовах відкритості національної економіки світові тенденції щодо наростання дефіциту продовольства та зростання цін можуть розглядатися як потужний виклик для українського аграрного виробництва.

Ці тенденції стимулюватимуть приплив інвестицій і можуть діяти як активний стимул поживлення виробництва та експорту продукції, бути джерелом додаткових фінансів для розвитку і капіталізації сектора, підґрунтям для розкриття вітчизняного аграрного потенціалу як конкурентної переваги України.

Реформування аграрної сфери повинне полягати у запровадженні прозорого та конкурентного ринку земель сільськогосподарського призначення.

Основні акценти слід змістити в бік формування ринкових інститутів, які дозволять оптимізувати діючі форми і організації виробництва з погляду ефективності реалізації ними не лише економічних, а й соціальних та екологічних функцій.

Однак, не слід забувати й про цілий ряд серйозних загроз, які так чи інакше стоять на заваді реалізації оптимістичних прогнозів. Озвучення лише декількох із них може охарактеризувати серйозність ситуації в галузі. Відомо, що для успішного розвитку галузі необхідні інвестиції, але на процес надходження останніх негативно впливають ризики як політичні, так і інфраструктурні. Наступним чинником є рівень державної підтримки галузі,

середній рівень заробітної плати, яка відстає не тільки від середнього показника по Україні, але й від показників по галузям.

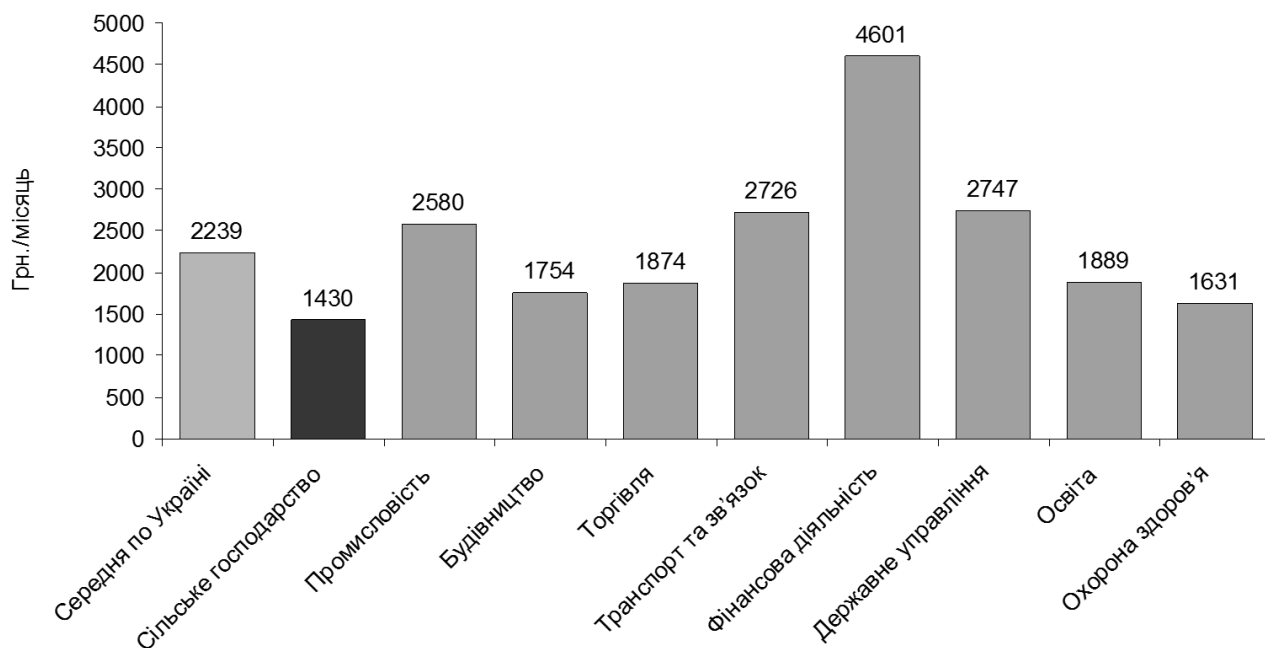

Рис. 1.3. Середній рівень заробітної плати по галузях економіки України, грн. на місяць [4]

Результати земельної реформи, становлення ринку оренди земель сільськогосподарського призначення, перспективи впровадження вільного обігу земельна ринку, аспекти розвитку села в новому інституційному середовищі, демографічна ситуація села, зайнятість і таке інше.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене хотілося б зазначити, що в суспільстві явно змінилося ставлення щодо ролі й значення аграрного сектору в економіці країни. Особливо це стало помітним з початком економічної кризи. Галузь за відносно короткий проміжок часу набула такої ваги, яка дозволить її розглядати як один із найважливіших факторів в розвитку економіки країни, адже саме аграрний сектор сприяє розвитку цілого ряду суміжних секторів.

Стабільна робота підприємств агропромислового комплексу сприяє оновленню та зростанню матеріально-технічної бази виробництва, збільшенню закупівлі техніки сільськогосподарського призначення,

різноманітного обладнання, мінеральних добрив, засобів захисту рослин та ін. Відповідно, що саме в агропромисловому комплексі формується один із основних бюджетоформуючих та інвестиційних складових економіки країни.

Незважаючи на складні економічні умови та посилення конкуренції, агропромисловий комплекс нарощує експортні показники, що сприяє забезпеченню зовнішньоторговельного балансу. Останніми роками Україна відчутно зміцнює свої позиції на світових ринках продовольства, що в умовах продовольчої кризи є дуже важливим.

Список використаних джерел:

1. Баланси сільськогосподарської продукції та продовольства (станом на 1 вересня 2013 р.) / [Ю.О. Лупенко, О.М. Шпичак, В.Я. Месель-Веселяк та ін.]. - К. : ННЦ ІАЕ, 2013. - 72 с.
2. Данилишин Б. Економіка без сюрпризів – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/08/22/391053/>
3. Основи економіки та аграрної політики : Навчальний посібник / В.П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О.А. Ковтун та ін. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2012 . – 575 с.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал, М.М. Федюшко. - К. : ННЦ «ІАЕ», 2013. – 244 с.
6. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С.М. Кваша, К.С. Кваша. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 40 с.
7. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 56 с.